

Orta Çağ Katalan Literatüründe İslâmî Öğeler: Ramon Llull'un Llibre del Gentil e los Tres Savis Örneği

Islamic Elements in Medieval Catalan Literature: The Case of Ramon Llull's Llibre del Gentil e los Tres Savis

Enes Şanal

Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir, Türkiye

Assist. Prof. Dr., İzmir Katip Celebi University, Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of History, İzmir, Türkiye

enes.sanal@ikcu.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0001-7603-490X>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliş Tarihi: 03.02.2025

Accepted / Kabul Tarihi: 30.06.2025

Published / Yayın Tarihi: 30.06.2025

DOI: [10.31591/istem.1632362](https://doi.org/10.31591/istem.1632362)

Cite as / Atıf: Şanal, Enes. "Orta Çağ Katalan Literatüründe İslâmî Öğeler: Ramon Llull'un Llibre del Gentil e los Tres Savis Örneği". *İstem* 45 (2025), 537-562. <https://doi.org/10.31591/istem.1632362>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "Authors retain the copyright of their works published in the journal, and their works are published under the CC BY-NC 4.0 license. / Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC-BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır."

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/istem>

Orta Çağ Katalan Literatüründe İslâmî Öğeler: Ramon Llull'un Llibre del Gentil e los Tres Savis Örneği

Öz

XIII. asırda Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki temasların yoğunlaştığı çok dinli ve çok kültürlü bir yapıya sahip olan İber Yarımadası'nın doğusundaki Mallorca Adası'nda dünyaya gelen Ramon Llull, filozof ve din adamı olarak İslâm-Batı ilişkileri tarihinde çok özel bir yere sahiptir. Müslümanlarla ortak bir çevrede yaşayan Katalan âlim, erken yaşlarından itibaren İslâm inancına ve kültürüne aşina oldu. Muhtelif bilimlerde eserler kaleme alan Ramon Llull, Arapça öğrenip bazı çalışmalarında İslâm dini, Hz. Muhammed ve İslâm felsefesi gibi konuları ele aldı. Bu eserlerindeki görüşleriyle Ortaçağ Avrupası'nda İslâm dini ve Müslümanlar hakkında en derin bilgi sahibi Hristiyanlardan biri olarak Katalan âlim Batı dünyasında İslâm tasavvurunun şekillenmesinde etkili oldu. Katalan âlimin bu konuları işlediği eserlerinden biri olan *Llibre del Gentil e los Tres Savis* (Kâfir ve Üç Bilgenin Kitabı), onun Hristiyanlık, Yahudilik ve İslâm hakkındaki görüşlerini ortaya koymasının yanı sıra yaşadığı çağda Avrupa'daki dinlerarası ilişkilerin genel özelliklerini yansıtmaktadır.

Bu çalışma Orta Çağ Avrupası'nda İslâm dini hakkında en derin bilgi sahibi Hristiyanlardan olan Ramon Llull'un 1274 yılında Katalanca olarak kaleme aldığı *Llibre del Gentil e los Tres Savis* adlı eserinde yer alan İslâmî öğeleri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Ortaçağ Katalan kaynaklarına dayalı ilk Türkçe çalışma olan bu makalede eserin ana kahramanlarından olan "Sarazen" adıyla anılan Müslüman'ın anlattığı İslâm'ın temel esasları ve diğer dinlerde de ele alınan bazı teolojik konular üzerine onun yorumları değerlendirilecektir. Böylece farklı kaynaklardan beslenerek eserini kaleme alan Ramon Llull'un İslâm dini ve kültürüne dair bilgisinin ne seviyede olduğu da tespit edilecektir. Ayrıca Katalan filozofun kendisinden önce Batı'da yaşayıp İslâm hakkında görüşler dile getiren dindâşlarından ne gibi benzer ve farklı özelliklere sahip olduğu da karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ramon Llull, İslâm-Batı ilişkileri, Katalan, Endülüs, İspanya.

Islamic Elements in Medieval Catalan Literature: The Case of Ramon Llull's *Llibre del Gentil e los Tres Savis*

Abstract

Ramon Llull, who was born in Mallorca in the east of the Iberian Peninsula, which has a multi-religious and multi-cultural structure where contacts between Muslims and Christians intensified in the XIIIth century, has a very special place in the history of Islamic-Western relations as a philosopher and clergyman. Living in a common environment with Muslims, the Catalan scholar became familiar with Islamic faith and culture from an early age. As one of the Christians with the deepest knowledge of Islam and Muslims in medieval Europe, the Catalan scholar was influential in shaping the perception of Islam in the Western world. Ramon Llull, who wrote works in various sciences, learnt Arabic and dealt with subjects such as Islam, Muhammad and Islamic philosophy in some of his works. *Llibre del Gentil e los Tres Savis*, one of the Catalan scholar's works in which he deals with these issues, not only reveals his views on Christianity, Judaism, and Islam but also reflects the general characteristics of interreligious relations in Europe in his time.

This study aims to determine the Islamic elements in *Llibre del Gentil e los Tres Savis*, written in Catalan in 1274 by Ramon Llull, one of the Christians with the deepest knowledge of Islamic in medieval Europe. In this article, which is the first work in Turkish based on medieval Catalan sources, the main protagonist of the work, a Muslim called "Saracen", will be evaluated on the basic principles of Islam and his comments on some theological issues discussed in other religions. Thus, the level of knowledge of Ramon Llull, who wrote his work by feeding on different sources, about Islamic religion and culture will be revealed. In addition, the similarities and differences between the Catalan philosopher and his co-religionists who lived in the West before him and expressed their views on Islam will be analysed comparatively.

Keywords: Ramon Llull, Islam-Western relations, Catalan, al-Andalus, Spain.

Giriş

Müslümanların II/VIII. asrın ilk çeyreğinde İber Yarımadası'na ayak basarak bölgeyi kontrol altına almaları, İslâm-Batı ilişkileri tarihinde yeni ve önemli bir sürecin başlangıcı oldu. Endülüs'ün fethini takip eden yıllarda yarımada Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki temasların yoğunlaşmasıyla Avrupalılar, Müslümanları ve nevezuhur bir din olarak İslâm'ı ilk kez yakından tanıma fırsatı buldular. İslâm fethinden önce İber Yarımadası'nın meskûn halkı olan Hristiyanların fetihden sonraki asırlarda bölgenin yeni hâkimlerine yönelik yaklaşım ve düşünceleri de Batı'daki İslâm tasavvurunun şekillenmesinde belirleyici bir rol oynadı. Doğu Hristiyanları arasında İslâm idaresi altında yaşayan Yuhanna ed-Dimaşkî (ö. 749) ve Theodore Ebû Kurra (ö. 205/820) gibi din adamları VIII. asır gibi çok erken bir devirden itibaren İslâm dini ve Hz. Muhammed hakkında Hristiyan dünyasındaki ilk düşünceleri dile getirdiler.¹ Batı'da ise nispeten daha geç bir dönem olan III/IX. asrın ortalarında Endülüs Emevî Devleti'nin başkenti Kurtuba'daki Hristiyan cemaatinin saygın din adamlarından Kurtubalı Alvarus (ö. 248/863) ve Kurtubalı Eulogius'un (ö. 245/859) İslâm dini ve Hz. Muhammed hakkında birtakım görüşler ortaya attıkları görülmektedir. Kurtubalı Alvarus İslâm peygamberini deccal ile özdeşleştirirken Kurtubalı Eulogius onu sahte bir peygamber olarak tanımladı.² Endülüs'te yaşayan bu iki Hristiyan tarafından başlatılan ve ekseriyetle mesnetsiz birçok ithamı ihtiva eden Batı dünyasındaki İslâm karşıtı pejoratif söylem, müteakip asırlarda gerek İber Yarımadası'nda gerekse Avrupa'nın farklı bölgelerinde yaşayan Hristiyanlar tarafından da sistematik bir şekilde devam ettirildi. V/XII. asra gelindiğinde İslâm'a yönelik Hristiyan yaklaşımı ilk kez İslâm dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim ve diğer İslâmî kaynaklardan istifade edilerek şekillenmeye başladı. Kluni Tarikatı'nın lideri Muhterem Peter (ö. 550/1156), Muhammed adında Müslüman bir âlimle işbirliği içinde çalışan Chesterli Robert (ö. 551/1157) ve Dalmaçyalı Hermann (ö. 554/1160) adlı iki tercümana Kur'an-ı Kerim ve Arapça dini risaleleri de ihtiva eden birtakım İslâmî metni Arapça'dan Latince'ye tercüme ettirdi.³ Batı dünyasındaki bu ilk Latince Kur'an-ı Kerim tercümesi, Hristiyanlara İslâm dinini kutsal kitabına dayalı olarak tanıma ve yorumlama imkânı sağladı.

Müslüman-Hristiyan siyasi ve askeri mücadelesinin yoğun bir şekilde devam ettiği XIII. asra gelindiğinde Batı dünyasında bu mücadelenin fikri safhaya taşın-

¹ Daniel J. Janosik, *John of Damascus, First Apologist to the Muslims*, (Oregon: Pickwick, 2016), 21. Jaroslav Z. Skira, "John of Damascus and Theodore Abu Qurrah: Icons, Christ, and Sacred Texts", *Logos: A Journal of Eastern Christian Studies*, c. LV, 2014, 367.

² Alvaro de Córdoba, *Indiculus Luminosus*, (ed. Jacques Paul Migne), c. CXXI, (Paris: Patrologia Latina, 1852), 298-299. Kenneth Baxter Wolf, "Muhammad as Antichrist in Ninth-Century Cordoba", *Christians, Muslims, and Jews in Medieval and Early Modern Spain*, ed. Edward D. English, Mark D. Meyerson, (Indiana: University of Notre Dame Press, 1999), 6.

³ Petrus Venerabilis, *Summa Totius Haeresis Saracenorum*, çev. Irven M. Resnick, (Washington: The Catholic University of America Press, 2016), 21.

ması adına çok önemli gelişmeler meydana geldi. Bu asırda ortaya çıkan Fransiskenler ve Dominikenler adlı iki dini tarikat, Hristiyanların “kâfirlere” karşı askeri mücadelenin yanı sıra fikri mücadelenin önemini vurgulayarak daha önce tatbik edilmemiş yeni uygulamaları gündeme getirdiler. Dominic de Guzman (ö. 618/1221) tarafından XIII. asrın ilk çeyreğinde kurulan Dominiken Tarikatı’nın öncüleri, kendilerinden önceki dindaşlarından farklı olarak Müslümanların ve Yahudilerin dinleri ve kültürleri hakkında daha derin bilgi birikimine sahip olmanın gerekliliğini idrak ettiler. Bu gereklilik üzerine bahsi geçen Dominiken din adamları Arapça’nın yanı sıra İbranice ve Aramice gibi dilleri öğrenmekle kalmayıp onların kutsal kitaplarına ilgi duyup başta Kur’an-ı Kerim ve Talmud olmak üzere dini metinler üzerine çalışmaya başladılar.⁴ Aynı asırda Assisili Francis (ö. 624/1226) tarafından kurulan Fransisken Tarikatı’nın üyelerinin ilk olarak tarikatın kurucusu tarafından eğitildikleri devrin kaynaklarında zikredilmektedir.⁵ Daha sonra bu din adamları Fransa, İspanya ve Almanya gibi ülkelere giderek buralarda tarikatlarının gelişmesi için yeni müesseselerin açılmasına öncülük ettiler.⁶

Geç Orta Çağ’da Avrupa’da ve Kuzey Afrika’da Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetler büyük ölçüde devrin önde gelen iki tarikatı olan Dominikenler ve Fransiskenlerin uhdesinde devam ettirilirken bu yıllarda bazı Hristiyan âlimler kendilerinden önceki asırlarda Avrupa’da yaşayıp İslâm dini ve Müslümanlar hakkında muhtelif görüşlere sahip dindaşlarından farklı ve özgün bazı fikirler ortaya attılar.⁷ XIII. asrın ilk yarısında Thomas Aquinas (ö. 673/1274), Albertus Magnus (ö. 679/1280) ve Roger Bacon (ö. 692/1292) gibi bu iki tarikata mensup din adamları eserlerinde İslâm dinine dair muhtelif görüşler dile getirdiler. İslâm hakkında derin bilgi birikimine sahip olan bu âlimlerin fikirleri Batı’da Müslümanlara yönelik bakış açısına yeni bir boyut kazandırdı. Bu devirde sahip olduğu entelektüel birikim, İslâm kaynaklarına vukûfiyeti ve Müslümanlara karşı mücadelede önerdiği yenilikçi fikirlerle en dikkat çeken Hristiyan âlimlerin başında Fransisken Tarikatı’na mensup olan Katalan filozof Ramon Lull (ö. /7161316) gelmekteydi.

1.Ramon Llull’un Müslümanlarla Teması ve Eserlerinde İslâm’a Yönelik Yaklaşımı

Filozof, teolog, şair, mistik ve misyoner olan Ramon Llull, Orta Çağ Avrupa’sında siyasi, askeri, dini ve kültürel alanda Müslüman-Hristiyan ilişkilerinin yo-

⁴ John Tolan, “Looking East before 1453: The Saracen in the Medieval European Imagination”, *Cultural Encounters Between East and West, 1453-1699*, ed. Matthew Birchwood, Matthew Dimmock, (Cambridge: Cambridge Scholars Press, Newcastle, 2005), 22.

⁵ Arnald de Sarrant, *Chronica XXIV Generalium Ordinis Minorum*, çev. Noel Muscat, (Malta: TAU Franciscan Communications, 2010), 13-14.

⁶ Norman Roth, “Dominicans and Franciscan”, *Medieval Jewish Civilization: An Encyclopedia*, ed. Norman Roth, (New York: Routledge, 2003), 220.

⁷ Yasin İpek, “Approach of Christian Thought to Islam in the Middle Ages: Examples of Bernard of Clairvaux, Peter the Venerable, Francis of Assisi and Thomas Aquinas”, *Bilimname*, c. XLIV, 2021, 317.

ğunlaştığı bir dönemde 1232 yılında Mallorca Adası'nda dünyaya geldi. İslâm kaynakları, adanın zaman zaman Müslümanlarla Hristiyanlar arasında el değiştirdiğini ve bir süre Murabıtlar ile Muvahhidler'e bağlı valilerce yönetildiğini zikretmektedir.⁸ Aragon Kralı I. Jaime (ö. 675/1276), 1230 yılında Mallorca Adası'nı Müslümanlardan geri alırken Ramon Llull'un babası Aragon ordusunda asker olarak hizmet etti.⁹ Müslümanların İber Yarımadası'nı kontrol altına aldıkları VIII. asrın ilk çeyreğinde fethedilen ve bu tarihten sonra İslâm kaynaklarında *Mayurka* adıyla anılan Mallorca Adası'nda İslâm hâkimiyeti devrinde bölgede Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki temaslar gündelik hayatın her alanında yoğun bir şekilde devam etti. Katalan filozofun doğduğu yıllarda adanın toplam nüfusunun 25 bin ile 50 bin arasında olduğu ve bu nüfusun yaklaşık olarak yarısının Müslümanlardan oluştuğu tahmin edilmektedir.¹⁰ Müslümanlar arasında ise Berberiler ekseriyeti teşkil ederken adadaki diğer unsurlar ise Arap idi.¹¹ İslâm kaynaklarında İslâmî devirde adada bazı Müslüman âlimlerin faaliyetlerini sürdürdüğü ifade edilmektedir.¹² Şehrin Hristiyanların eline geçtiği XIII. asırda Harun el-Abderi, İbn Havtullah ve Mub b. el-Huseyn gibi başta fıkıh ve hadis olmak üzere İslâmî ilimler alanında yetkin Müslüman âlimler mevcuttu.¹³ Yapılan araştırmalar sonucunda 1258-1400 yılları arasında adada 634 adet Arapça ve İbranice bilimsel eserin varlığı tespit edilmiştir.¹⁴ Bu durum Katalan filozofun yaşadığı çağda Mallorca'da başta teoloji olmak üzere İslâm bilimleriyle tanışmasını sağlayacak bir entelektüel birikimin varlığına delalet etmektedir.

Mallorca'da farklı dinlerin ve kültürlerin canlı bir şekilde varlığını sürdürdüğü bu devirde yaşayan Ramon Llul, babasının I. Jaime'ye olan hizmeti sayesinde çok erken yaşlardan itibaren saraya yakın bir çevrede bulundu. Babasının gözetiminde özellikle Liberal Sanatlar'da¹⁵ iyi bir tahsil gören Katalan âlim, bu süre zarfında edebiyat, şövalyelik, teoloji ve diğer birçok alanda teorik ve uygulamalı ders-

⁸ İbn Abdülmün'im Himyerî, *er-Ravzû'l-Mî'târ fî Haberi'l Aktâr*, çev. Pilar Maestro Gonzalez, (Valencia: Anubar, 1963), 378-382.

⁹ Jose Bellver, "The Profile and Possible Origin of Ramon Llull's Muslim Slave", *Studia Lulliana*, 62, 2022, 80.

¹⁰ Robert Simon, "Remarks on Ramon Llull's Relation to Islam", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 51-2, (1998), 25.

¹¹ Thomas F. Glick, *From Muslim Fortress to Christian Castle: Social and Cultural Change in Medieval Spain*, (New York: Manchester University Press, 1995), 32.

¹² Ahmed b. Muhammed Makkarî, *Nefhu't-tib min ğusnî'l-Endelüsü'r-ratîb ve zikru vezîrihâ Lisanüddin İbnü'l-Hatîb*, thk. Reinhart Dozy, William Wright, I Krehl, Gustave Dugat (Leiden: Burt Franklin, 1855-1861) II, 332.

¹³ Sebastian Garcias Palou, *Ramon Llull y El Islam*, (Palma de Mallorca: Graficas Planisi, 1981), 20.

¹⁴ Bellver, "The Profile", 80.

¹⁵ Yedi Liberal Sanat ya da Septem Artes Liberales adıyla da bilinen Liberal Sanatlar, Orta Çağ Batı eğitiminin temeli olarak kabul edilmektedir. Gramer, Mantık ve Retorik disiplinlerini ihtiva eden Trivium (üçlü) ve Aritmetik, Geometri, Müzik ve Astronomi disiplinlerini ihtiva eden Quadrivium (dörtlü) bilimleri Liberal Sanatları oluşturur. Ayrıca bkz. David L. Wagner, *The Seven Liberal Arts in the Middle Ages*, (Bloomington: Indiana University Press, 1983)

ler aldı.¹⁶ Muhtelif bilim dallarında bilgisini derinleştirip güçlü bir entelektüel karaktere sahip olan Ramon Llull, Müslümanlarla ortak bir çevrede yaşayıp zamanla onların kültürüne aşına oldu.

Dominikenler ve Fransiskanlar'ın İber Yarımadası ve Kuzey Afrika'da misyonerlik faaliyetlerini yoğunlaştırdığı yıllarda Ramon Llull, Müslümanlara Hristiyan inancını yaymak amacıyla farklı zamanlarda Kuzey Afrika'yı ziyaret etti.¹⁷ Misyonerlik faaliyetleri kapsamında Kuzey Afrika'nın muhtelif bölgelerinde bir süre ikâmet eden ve buralarda Müslüman âlimlerle Hristiyanlık ve İslâm inanç esasları üzerine dini münazaralar gerçekleştiren Katalan âlimin Tunus'ta İslâm'a aykırı birtakım düşünceler dile getirdiği için buradaki Müslümanlar tarafından taşlanarak öldürüldüğü yönünde rivayetler mevcuttur.¹⁸

Ramon Llull'un hayatı hakkında en kapsamlı bilgiler *Vita Coetanea* adlı otobiyografik eserinde yer almaktadır. Katalan âlim, yetmiş sekiz ya da yetmiş dokuz gibi ileri bir yaşta Paris'te ikâmet ettiği iki yıllık sürenin sonunda kaleme aldığı bu eserde esasen hayatını ve faaliyetlerini anlatsa da burada onun İslâm dini ve Müslümanlar hakkındaki görüşlerinin izlerini görmek mümkündür. Ramon Llull, dini faaliyetlerine hakkında çok değerli anekdotlar aktardığı bu eserde Mallorca'da Müslüman bir köleden on yıl Arapça öğrendiğini zikretmektedir.¹⁹ Ona Arapça öğreten kişinin Arap filolojisi ve diğer disiplinlerde belli bir birikime sahip olduğu tahmin edilmektedir.²⁰ Bahsi geçen Müslüman köleden Arapça dersi alarak bu dilde derinleşen filozof, zamanla İslâm dünyasının muhtelif coğrafyalarında yaşayıp teoloji ve felsefe gibi bilim dallarında yetişmiş önemli Müslüman âlimlerin Arapça eserlerine ulaşmasını mümkün kıldı.²¹ Bu yönüyle o, kendisinden önceki süreçte İber Yarımadası'nda yaşamış klasik Hristiyan âlimlerden farklı bir entelektüel portreye haizdi.

Katalan âlimin, felsefe, astronomi, edebiyat ve teoloji gibi çeşitli konularda iki yüz seksene yakın esere sahip olduğu iddia edilse de bu eserlerden sadece elli yedi tanesinin günümüze kadar ulaşabildiği bilinmektedir.²² Yapıtlarının büyük bir çoğunluğu Katalanca ve Latince olan Ramon Llull'un bazı eserlerini Arapça olarak

¹⁶ Allison Peers, *Ramon Llull: A Biography*, (New York: Burt Franklin, 1969), 12.

¹⁷ Samuel M. Zwemer, *Ramon Llull: First Missionary to the Moslems*, (Londra: Funk-Wagnalls Company, 1902), 83.

¹⁸ Cathy Caridi, *Making Martyrs East and West: Canonization in the Catholic and Russian Orthodox Churches*, (Illinois: NIU Press, 2016), 105. Zwemer, *First*, 146.

¹⁹ Ramon Llull, *Vita Coetanea*, ed. A. C. Ocana, (Amsterdam: John Benjamin Publishing, 2017), 88; Harvey Hames, "Ramon Llull", *Christian-Muslim Relation: A Bibliographical History*, 4, ed. David Tomas, Alex Mallet, (Leiden-Boston: Brill, 2012), 703.

²⁰ Bellver, "The Profile", 100.

²¹ Joaquín Xirau, *Vida y obra de Ramon Llull: Filosofía y mística*, (Mexico City: Fondo de Cultura Económica, 2004), 26-27.

²² Selman Dilek, "Ramon Llull'un Zihin Dünyası ve Orta Çağ Üniversitelerinde Arapça Öğretimine Etkisi", *İnsan ve Toplum*, 9/4, (2019), 8.

kaleme aldığı bilinmektedir. Ramon Llull'un edebi, felsefi ve teolojik konuları ele aldığı *Llibre del Gentil e los Tres Savis*, *Libre Contemplacio* ve *Compendium Logica Algazelis* adlı eserlerinin üçünü de Arapça hazırlamayı tercih etmesi o çağda Avrupa'daki Hristiyan entelektüeller arasında eşine az rastlanan bir durumdu.²³

Misyonerlik faaliyetlerinde Müslümanlara yönelik yaklaşımı bakımından yaşadığı çağdaki dindaşlarından birçok farklı özelliği haiz olan Ramon Llull'un bu faaliyetlerinde yeni yöntemler ortaya koyduğu görülmektedir. Orta Çağ Hristiyan dünyasındaki klasik İslâm tasavvurundan farklı bir tasavvura sahip olan Katalan filozofa göre Hristiyanların Müslümanlara karşı teolojik konularda münazara ederken İslâm inancı hakkında derin bilgi birikimine ve bunun için de iyi bir seviyede Arapça bilgisine sahip olması gerekmektedir. Ramon Llull, Hristiyan Batı'da Arapça'nın dindaşları arasında doğru ve yaygın bir şekilde öğretilmesi için müspet adımlar attı.

Ramon Llull, Hristiyan din adamlarının Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetlerinde daha verimli olabilmeleri için Arapça öğrenmelerini gerekli görmesi üzerine Arapça eğitim-öğretim yapılan müesseseler açılması hususunda birtakım önemli teşebbüslerde bulundu. O yıllarda Aragon Kralı II. Jaime ve Papalık ile temasa geçen Katalan âlim, kralın ve Vatikan'ın desteğini alarak 1276 yılında Mallorca Adası'nda Miramar Manastırı'nın kurulmasını sağladı.²⁴ Bu Fransisken manastırı, Hristiyan din adamlarının Müslümanlara karşı dini mücadelede Arapça'yı önemli bir araç olarak kabul eden Avrupa'da kurulan ilk müesseselerden biri olarak dikkat çekti.²⁵ Ramon Llull, Müslümanlara karşı mücadelede Arapça'nın dini bir silah olarak kullanılması gerektiği yönündeki görüşlerini 1311 yılında gerçekleştirilen Viyana Konsili'nde daha yüksek bir tonda dile getirdi. Papa V. Clement'in çağrısı ve Avrupa'nın farklı bölgelerinden çok sayıda din adamının iştirakiyle gerçekleştirilen konsile Katalan âlimin teklifleri damgasını vurdu. Zira Arapça'nın Hristiyanlar arasında öğretilmesi için kurumsallaşmayı önemseyen Ramon Llull, Avrupa'daki üniversitelerde Arapça kürsülerin kurularak bu dilin üniversitelerde ders olarak okutulması teklifinde bulundu. Onun bu teklifi konsile katılan Avrupa'nın önde gelen din adamları arasında konsensüs sağlanarak kabul gördü. Ramon Llull'un üstün gayretleri sayesinde Viyana Konsili kararları arasında başta Oxford, Bologna ve Salamanca olmak üzere Avrupa'daki en büyük üniversitelerinde Arapça öğretilecek

²³ Charles H. Lohr, "Christianus Arabicus, cuius Nomen Raimundus Lullus", *Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie*, 31, (1984), 60.

²⁴ Ana Maria Cabo Gonzalez, Alvaro Suarez Ortiz, "Los Estudios Arabes en la Ciudad de Sevilla y en su Universidad: Una Aproximacion a su Larga Historia (Siglos XIII-XXI)", *Philologia Hispalensis*, 31-1, (2017), 15. Gregory B. Stone, "Ramon Llull", *The Literature of al-Andalus*, ed. Maria Rosa Menocal, Raymond P. Scheindlin, Michael Sells, (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 345. Ryan Szpiech, *Conversion and Narrative: Reading and Religious Authority in Medieval Polemic*, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2013), 134.

²⁵ Zwemer, *First*, 65.

kürsülerin kurulmasını öngören madde yer aldı.²⁶

Gençlik yıllarından itibaren İslâm dinine yoğun bir ilgi gösteren Ramon Llull, Hristiyan inancının ateşli bir savunucusu ve “kâfirlere” karşı mücadele etmeyi kendisine görev addeden bir misyoner olarak başta İslâm inanç ve düşüncesi hakkında bilgi sahibi olmayı bu dini mücadelede önemli bir zaruret olarak telakki etti. Bu bağlamda Hz. Muhammed, İslâm dininin inanç esasları ve düşünce sistemini derinlemesine öğrenmek için Müslüman âlimlerin bu konulardaki görüşlerine Arapça kaynaklar aracılığıyla doğrudan ulaştı. İslâm dini ve kültürü hakkında derin bir bilgi birikimi olan Ramon Llull’un bazı eserlerinde Hz. Muhammed’in hayatı ve öğretisi, İslâm’ın inanç esasları, İslâm felsefesi ve İslâm teolojisi gibi muhtelif konuları işlediği görülmektedir.

Ramon Llull’un 1274 ile 1276 yılları arasında çocuğunun eğitimi için ansiklopedik bir tarz benimseyerek hazırladığı *Doctrina Pueril* adlı eseri, onun İslâm dini ve Hz. Muhammed hakkında en kapsamlı bilgi veren çalışmalarından biridir.²⁷ Eserde Orta Çağ Avrupası’nda eğitimin temelini oluşturan liberal sanatlar ve felsefenin yanı sıra İslâm, Hristiyanlık ve Yahudilik üzerine birtakım bilgilere yer verilmektedir.²⁸ Yapıtın “*De Mafumet*” başlıklı yetmiş birinci bölümünde Ramon Llull, İslâm inancına dair birtakım bilgilere yer verirken Hz. Muhammed’in hayatına dair önemli anekdotlar da aktarmaktadır. Eserin bu bölümünde Hz. Muhammed’e Tanrı tarafından Kur’an-ı Kerim’in verildiği anlatılmaktadır. Kur’an-ı Kerim burada “Alcora” adıyla zikredilmektedir.²⁹ Onun bir tüccar olduğunu ve Kudüs’e ticaret için giderken Micolau adlı bir sahte Hristiyanla karşılaştığını söyleyen Ramon Llull’un burada bahsettiği kişi Rahip Bahira’dan başkası değildi³⁰. *Doctrina Pueril* adlı eserinde Hz. Muhammed’i Müslümanlara cennete girdiklerinde çeşit çeşit olan sonsuz nimetlere ulaşacaklarını vaat ettiğini zikretmektedir³¹.

Katalan âlimin, muhteviyat bakımından İslâmî geleneğin etkisi altında kaleme aldığı *Cent Noms de Deu (Tanrı’nın Yüz Adı)* adlı İslâm’a yönelik argümanlarının yer verdiği bir diğer yapıttır. Onun derin bilgi sahibi olduğu İslâm ve Kur’an-ı Kerim hakkındaki düşünceleri, bu kitapta belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Tanrı’nın yüz adının tanıtıldığı yapıtın genel yapısına bakıldığında Tanrı’nın sıfatlarıyla ilgili verilen bilgilerin İslâm dünyasında yaygın olan ve Allah’ın

²⁶ Concilium Viennense, [Concilium Viennense - Documenta \[1311-1312\] Full Text at Documenta Catholica Omnia](#) Xirau, (erişim tarihi: 17.05.2024) Ramon Llull, *Vita*, 30.

²⁷ Óscar de la Cruz Palma, “La Informacion Sobre Mahoma en la Doctrina Pueril de Ramon Llull”, *Taula: Quaderns de Pensament*, 37, (2002), 40.

²⁸ Alexander Fidora, “Ramon Llull’s Doctrina Pueril: Approaching Religion from a Historical Point of View”, *Quaderns de la Mediterrania*, 16, (2011), 145.

²⁹ Ramon Llull, *Doctrina Pueril*, ed. Joan Santanach i Suñol, (Palma de Mallorca: Patronat Ramon Llull, 2005), 182.

³⁰ Ramon Llull, *Doctrina*, 182.

³¹ Gregory Stone, “Ramon Llull and Islam”, *A Companion to Ramon Llull and Llulism*, (ed. Amy M. Austin, Mark D. Johnston), (Leiden-Boston: Brill, 2018), 131.

doksan dokuz adının açıklandığı Esmâü'l-Hüsna'da yer alan adların sıfatlarına benzerlik arz ettiği görülmektedir.³²

Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetleri ve İslâm inancına dair muhtelif konuları işlediği eserler dikkate alındığında Ramon Llull'un İslâm tasavvurunun son derece karmaşık ve anlaşılması zor olduğu dikkat çekmektedir. Óscar de la Cruz Palma, Katalan filozofun bir taraftan Kur'an-ı Kerim'in üslubunun güzelliği, Müslümanların sadakati ve Arap bilgeliği hakkında iyi sözler dile getirirken diğer taraftan Müslümanların kutsal kitabının içeriğini ve İslâm inancını birçok yönden tenkit ettiğini vurgulamaktadır.³³

Müslümanları Hristiyan inancına çekebilmek için bazı eserlerinde mutedil ve davetkâr bir yaklaşım sergileyen Ramon Llull'un bazen de İslâm'a ve Hz. Muhammed'e yönelik olumsuz bir dil kullandığı görülmektedir. Ömrünü insanlar için kurtuluş yolu olarak gördüğü Hristiyan inancına yönelik bir tehdit olarak algıladığı İslâm ve Yahudiliğe karşı mücadeleye hasreden Katalan filozof, bir misyoner olarak tükenmek bilmeyen bir enerjiyle dini faaliyetlerini sürdürürken diğer taraftan âlim yönüyle de farklı disiplinlerde telif ettiği eserlerinde İslâmî konular işleyerek mücadelesine fikri bir boyut kazandırmaya çalıştı. Ramon Llull'un edebi bir tarz benimseyerek hazırladığı *Llibre del Gentil e los Tres Savis* adlı makalemize konu olan eseri türü ve muhtevası bakımından Batı literatüründe önemli bir yenilik ortaya koyarken aynı zamanda hoşgörü ve şiddetin bir arada var olduğu Orta Çağ İspanyası'nda bir Hristiyan filozofun zihin dünyasında İslâm ve "öteki" tasavvurunu canlı bir şekilde yansıtmaktadır.

2.Llibre del Gentil e los Tres Savis'te İslâm İnancının Temel Esasları

Katalan Edebiyatı'nın kurucusu ve öncüsü kabul edilen Ramon Llull'un 1274 yılında Katalanca olarak kaleme aldığı *Llibre del Gentil e los Tres Savis*, Geç Orta Çağ Avrupası'nda Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler arasındaki teolojik konuları işlediği ilk eserlerden biri olarak dikkat çekmektedir. Bu eserin Katalanca orijinalinin yanı sıra Latince bir versiyonunun da bulunduğu düşünülmektedir.³⁴ IX. asırdan başlayarak Ramon Llull'un yaşadığı zamana kadar başta İber Yarımadası olmak üzere Avrupa'nın farklı bölgelerinde yaşayan Hristiyan din adamları ve âlimler tarafından İslâm ve Yahudi inancına karşı polemik türü eserler telif edildiği bilinmektedir. Katalan filozofun kendisinden önce İber Yarımadası'nda faaliyet gösteren Petrus Alfonsi (ö. 504/1110) ve Muhterem Peter (ö. 551/1156) gibi meşhur Hristiyan âlimlerin polemik türü eserlerinden ne ölçüde haberdar olduğu tam ola-

³² Jose Bellver, "Mirroring the Islamic Tradition of the Names of God in Christianity: Ramon Llull's Cent Noms de Deu as a Christian Quran", *Intellectual History of the Islamic World 2*, (2014), 292.

³³ Óscar de la Cruz Palma, "Raymundus Lullus contra Sarracenos: el Islam en la obra (latina) de Ramon Llull", *Cahiers d'études hispaniques medievales*, 28, (2005), 253-254.

³⁴ Stone, "Ramon Llull", 346.

rak bilinemese de İslâm inancının diğer İbrahimî dinlerle olan benzer ve farklı yönlerini edebi bir anlatı şeklinde kaleme alması Hristiyan dünyada nadir görülen bir yaklaşım olarak dikkat çekicidir.

İslâm ve Hristiyan bilim geleneklerinden beslenerek çok yönlü bir entelektüel olarak yetişen Ramon Llull'un edebi eserleri arasında önemli bir yere sahip olan *Llibre del Gentil e los Tres Savis*, Orta Çağ Katalan Edebiyatı'nın en meşhur yapıtları arasında kabul edilmektedir. Katalan âlimin bu yapıtı, yaşadığı çağda İber Yarımadası'nın çok dinli yapısı ve dini hoşgörü atmosferinin adeta bir portresini sunmaktadır. Eserin ana kahramanları olan Sarazen (Müslüman), Hristiyan ve Yahudi bilginin hiçbir dine dair bilgisi bulunmayan ve hakikat arayışı içinde olan kâfiri kendi dinlerinin doğru din olduğuna ikna etme gayretleri ana temayı oluşturmaktadır. Ramon Llull, giriş kısmında dört ayrı bölüme ayırdığı eserinde hangi anlatılara yer verdiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Bu çalışma, dört kitaba ayrılmıştır. İlk kitapta Tanrı'nın var olduğunu, ilk ağacın çiçeklerinin onda bulunduğunu ve dirilişin var olduğunu kanıt ediyoruz. İkinci kitapta Yahudi, kendi inancının Hristiyan ve Sarazen'in inancından daha iyi olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Üçüncü kitapta Hristiyan kendi inancının Yahudi ve Sarazen'in inancından daha değerli olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Dördüncü kitapta Sarazen kendi inancının Yahudi ve Hristiyan'inkinden daha değerli olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır.”³⁵

Ramon Llull, Orta Çağ Katalan Edebiyatı'nın teolojik konuların işlendiği nadir örnekleri arasında yer alan bu eseri kaleme alma sebebini ve amacını şu sözlerle izah etmektedir:

“Uzun bir zamandan beri biz kâfirlerle muhatap olduğumuz ve onların yanlış görüşlerini ve hatalarını duyduğumuz için Rabbimiz Tanrı'ya şükretmeleri ve ebedi kurtuluş yoluna girmeleri için, ben suçlamaya değer, aşağılık, zavallı, günahkâr, başkaları tarafından hor görülen, adımın bu kitaba ya da başka bir kitaba eklenmesine layık olmayan birisiyim. *Llibre del Gentil e los Tres Savis* adlı kitabın tarzını izleyerek hata içinde olanlara sonu olmayan zafere giden yolu ve sonsuz acılardan kaçınmanın yollarını gösterebilecek yeni bir yöntem ve yeni nedenler bulmak için elimden gelenin en iyisini yapmak istiyorum.”³⁶

Eserdeki anlatı, felsefede yetkin ancak Tanrı'nın varlığını, diriliş, ölümden sonraki hayat hakkında bilgi sahibi olmayan kâfirin ölüm korkusuyla birlikte derin

³⁵ Ramon Llull, *Libre del gentil e los tres savis*, (Palma de Mallorca: Imprenta de las Hijas de Colomar, 1901), 4.

³⁶ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 3-4.

düşüncelere dalmasıyla başlamaktadır.³⁷ Bu derin düşüncelerin etkisiyle üzüntü ve korkuya kapılan kâfir yaşadığı üzüntüye çare bulmak amacıyla kendi ülkesini terk etmeyi düşündü. Daha sonra bu düşüncesini gerçekleştirerek güzel meyvelere sahip ağaçların yer aldığı bir ormana doğru yol aldı. Ormana yönelen kâfir yol güzergâhında ilerlerken Müslüman, Hristiyan ve Yahudi üç bilgeyle karşılaştı.³⁸ Anlatıya göre farklı dinlere mensup olan bu üç bilge, o ana kadar hoşgörülü bir yaklaşım benimseyerek aralarında dinleri hakkında uzun münazaralarda bulundular.

Llibre del Gentil e los Tres Savis'in kahramanları olan Müslüman, Hristiyan ve Yahudi âlim kendi inançlarının doğruluğunu kâfire ispat etmeye çalıştıkları eserin dördüncü bölümünde Sarazen'in İslâm'ın hak din olduğunu göstermek için bir takım argümanlar ortaya attığı görülmektedir. Dördüncü bölümün başında Sarazen'in kendi dinini anlatma sırası geldiğinde abdest aldığı ve ardından secde ettiği anlatılmaktadır. Buradaki anlatıya göre Sarazen abdest ve secdeden sonra ellerini dua etmek için göğse açıp şu duayı etti:

“Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, tüm övgüler ona olsun, çünkü o dünyanın Rabbi'dir. O'na tapıyorum ve O'na güveniyorum. Çünkü O, bizi kurtuluşun dosdoğru yoluna götürür.”³⁹

Bu bölümde abdest, secde ve Sarazen'in duasına dair verdiği bilgiler eserin yazarının İslâm dininin inanç ve ibadet esaslarını ne kadar ayrıntılı bir şekilde bildiğini göstermesi bakımından son derece önemli tarihi kayıtlardır. Hz. Muhammed'in okuma yazma bilmeyen bir insan ve Kur'an-ı Kerim'in en güzel kitap olduğunu dile getiren Sarazen, İslâm peygamberinin böylesine kusursuz bir kitabı yazmaya muktedir olamayacağını kâfire hatırlatarak İslâm'ın kutsal kitabının Allah kelâmı olduğuna işaret etmektedir.⁴⁰ Sarazen, kâfiri İslâm hakkında hiçbir bilgiye sahip olmaması yönüyle Hz. Muhammed devrinde Mekke ve Medine'de yaşayan müşriklere benzetmektedir.⁴¹

Müslüman bilge tarafından işlenen konular arasında İslâm inancının Allah'ın birliği, evrenin yaratılışı, Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olması ve Kur'an-ı Kerim'in Allah kelâmı olmasıyla ilgili İslâm akidesinin temellerini yer almaktadır.⁴² Bahsi geçen pasajlarda ayrıca Sarazen ile kâfir arasında gerçekleşen bazı diyaloglara yer verilmektedir. Buradaki anlatıda Sarazen ona Allah'ın bir olduğuna inanmak, Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna inanmak, Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından gönderildiğine inanmak, öldükten sonra gömülen kişiye meleğin sorular soracağına inanmak, Allah'tan başka her şeyin fanî olduğuna inanmak, öldükten

³⁷ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 5.

³⁸ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 7.

³⁹ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 231-232.

⁴⁰ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 237.

⁴¹ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 236.

⁴² Stone, “Islam”, 129.

sonra dirilmeye inanmak, kıyamet günü Muhammed'e ihtiyaç duyulacağına inanmak, Müslümanların kıyamet günü hesap vereceğine inanmak, günahların ve sevapların tartılacağına inanmak ve cennet ile cehennemin var olduğuna inanmak şeklinde İslâm'ın temel inanç esaslarının olduğunu dile getirmektedir.⁴³

Müslüman, kâfire İslâm'ın bazı önemli şartları olduğunu söyleyip bu şartların neler olduğunu tafsilatlı bir şekilde izah etmektedir. Bahsi geçen şartlar İslâm'da amentü olarak bilinen inanç şartlarıyla büyük ölçüde örtüşen hususlar olup Sarazen tarafından şu başlıklar halinde ele alınmaktadır:

2.1. Tek Tanrı Olduğuna İnanmak

Ramon Llull'un anlatısında Sarazen, bir insanın İslâm'ı benimsemesi için ilk şartının tek bir Tanrı'nın var olduğuna iman etmesi olduğunu zikretmektedir. Müslüman, burada teslis inancına karşı çıkarak Tanrı'nın çokluktan münezzehe olduğunu dile getirip İslâm'ın temelde Tevhid akidesine dayalı olduğuna vurgu yapmaktadır.⁴⁴ Kâfir, Müslüman'ın Tanrı'nın tekliğine dair sözleri üzerine bunun Hristiyan'ın savunduğu teslis inancıyla çeliştiğini ve bu yüzden Müslüman ile Hristiyan insanların aynı inanç çatısı altında anlaşıp yaşamalarının mümkün olmadığını iddia etmektedir.⁴⁵

2.2. Yaratıcı

Sarazen, kâfire İslâm'ın temel inanç esaslarını izah ederken değindiği ikinci husus Tanrı'nın yaratıcı özelliği hakkındadır. Daha önce Hristiyan ve Yahudi bilgenin temel argümanlarını dinleyen kâfir, Müslüman bilgenin dünyanın ve var olan her şeyin yaratıcısının Tanrı olduğunu zikredip bunu ispat etmek için ayrıntılar sunmaya başlayacağı anda bu konunun daha önce ispat edildiğini ifade ettikten sonra ona Tanrı'nın kötülük, suç ve günah gibi olumsuz şeyleri neden yarattığını sormaktadır.⁴⁶ Buna karşılık Sarazen, her türlü iyiliği ve kötülüğün Tanrı tarafından yaratıldığını ve bu kötülüklerle bazı insanların acı çektiğini ifade etmektedir.⁴⁷

2.3. Muhammed'in Tanrı'nın Peygamberi Olması

Sarazen, Tanrı'nın delalete sapmış olan insanları doğru yola iletmek için Hz. Musa ve Hz. İsa gibi peygamberleri onlara kurtarıcı olarak gönderdiğini zikredip son olarak Hz. Muhammed'in bu kutsal vazifeyi üstlendiğini ifade etmektedir. Sarazen, kâfire Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğunu anlatırken onun insanlara kurtarıcı olarak gönderilmesinden önce Mekke ve Medine şehirlerindeki insanların büyük bir sapkınlık içerisinde yaşadıklarını ifade edip Hz. Muhammed'in Tanrı tarafından onlara peygamber olarak gönderilme sebebine dair şunları zik-

⁴³ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 232.

⁴⁴ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 232.

⁴⁵ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 232.

⁴⁶ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 234.

⁴⁷ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 234.

retmektedir:

“Bir zamanlar Mekke’nin ve Muhammed’in peygamber olduğu Yesrib şehrinin tüm sakinleri putperestti ve Tanrı hakkında hiçbir bilgiye sahip değillerdi. Ve buraya geldiğinizde sizinle aynı sapkınlık içindeydiler ve Tanrı hakkında hiçbir bilgiye sahip değillerdi. Şimdi siz nasıl kederli halinizle teselliye ihtiyaç duyuyorsanız yukarıda adı geçen insanlar da iman yardımına ve aydınlanmasına ihtiyaç duyuyorlardı. Ve Tanrı’nın iyiliği büyük olduğu için cehalet yüzünden yoldan çıkan bu insanlara acıdı ve onları aydınlatmaya ve onlara kendisi ve yüceliği hakkında bilgi vermeye karar verdi. İşte bu yüzden onları aydınatabilsin ve Tanrı hakkında bilgi verebilsin diye Muhammed’i gönderdi.”⁴⁸

Sarazen bu bölümde kâfire Hz. Muhammed’in okuma yazma bilmeyen eğitimsiz bir insan olduğunu ve Tanrı’nın onun aracılığıyla en iyi şekilde hazırlanmış büyük bir bilgelik kitabı olan Kur’an-ı Kerim’i gönderdiğini söyleyip bu kutsal kitabın Tanrı keliması olduğunu işaret etmektedir.⁴⁹

2.4. Kur’an-ı Kerim

Sarazen’in kâfiri Kur’an-ı Kerim’in Tanrı tarafından gönderildiğine ikna etmeye çalıştığı bu bölümde farklı argümanlar ortaya koyduğu görülmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere Hz. Muhammed’in okuma yazmayı dahi bilmediğini ve böylesine üstün özelliklere sahip bir kitabı oluşturmaya muktedir olamayacağını vurgulayan Sarazen, Tanrı’nın kudretiyle bu kutsal kitabın Hz. Muhammed aracılığıyla insanlığa gönderildiğini dile getirmektedir.⁵⁰ Sarazen tarafından Hz. Muhammed hakkında dile getirilen bu ifadeler, eserin yazarı olan Ramon Llull’un İslâm dininin kutsal kitabı ve Hz. Muhammed hakkında derin bilgi birikimine delalet etmektedir. VII. asırdan başlayarak Ramon Llull bu eseri telif ettiği devre kadar Avrupa’daki Hristiyan âlimler arasında Hz. Muhammed’in Kur’an-ı Kerim’i Tanrı’dan vahiyle değil bizzat kendisinin oluşturduğu yönünde yaygın bir kanaat mevcuttu. Ancak Ramon Llull’un kendisinden önceki dindaşlarından farklı olarak bu eserinde, Kur’an-ı Kerim’in bizatihi Tanrı tarafından gönderildiğini Sarazen’in ağzından da olsa ifade etmiş olması son derece dikkat çekicidir.

2.5. Ölen İnsanın Mezarda Sorguya Çekilmesi

Sarazen’in kâfire İslâm dininin inanç esaslarını anlatırken değiştiği bir diğer husus ölümden sonra mezarda sorgunun olduğudur. Bu bölümde Sarazen, kâfire Müslümanların öldükten sonra gömüldüğünü ve daha sonra iki melek tarafından onlara birtakım sorular yöneltildiğini zikretmektedir.⁵¹ Müslüman, bahsi geçen

⁴⁸ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 236.

⁴⁹ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 239-240.

⁵⁰ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 243-246.

⁵¹ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 247-248

iki meleğin insanlara sorduğu soruları şu şekilde sıralamaktadır: 1. Tanrı kimdir? 2. Tanrı'nın yasası kimden gelmektedir? 3. Onun yasası nedir? 4. Muhammed Tanrı'nın peygamberi midir? 5. Mekke güneyde midir?⁵²

Meleklerin bu beş soruyu ölen herkese soracağını ifade eden Sarazen, insanların bu sorulara şu cevapları verenlerin mezarında rahat edecekleri ve sonunda Tanrı'nın büyük mükâfatlarıyla birlikte cennete gönderileceklerini ifade etmektedir: 1. Tanrı yaratıcıdır. 2. Onun yasası Tanrı'dan gelir. 3. Onun yasası Kur'an'dır. 4. Muhammed, Tanrı'nın elçisidir. 5. Mekke güneydedir.⁵³

Sarazen, yukarıdaki beş soruyu bu şekilde cevaplamayanların en ağır ve kötü şekilde cezalandırılacaklarını zikretmektedir. Bunun üzerine kâfir Sarazen'e ruhsuz bir bedene sahip olan bir ölünün anlayıp konuşmadan tüm bunları nasıl göreceğini sordu. Soruya karşılık Sarazen şu cevabı verdi:

“Bazılarımız Tanrı'nın ruhu bedene döndürdüğüne inanırız, diğerleri ruhun bedenle kefen arasında kaldığına inanır. Bu nedenle ilahi güç ve ruhun hâlâ mezarda olması sayesinde tüm bunlara cevap verebilir ve görülebilir.”⁵⁴

2.6. Ölüm

Sarazen, kâfire İslâm inancında ölümün yeri ve önemini anlattığı bu başlık altında Müslümanların Tanrı'dan başka herkesin yani insanlar, melekler, şeytanlar ve canlı olan her şeyin öleceğine inandıklarını zikretti.⁵⁵ Müslüman tarafından ölümden sonra yaşanacak olayları sıraladıktan sonra kâfir, kendisine herkes öldüğünde baki kalan Tanrı'nın ölümsüzlük konusundaki gücünün ortaya çıkacağını, ancak ölümün acı ve zarar veren bir şey olmasından dolayı ortada bir suçluluk olmaksızın Tanrı'nın yarattığı varlıklara acı çektirmesinin doğru olmadığını ifade etti. Bu değerlendirme üzerine Sarazen, Tanrı'nın adil olduğunu şu örnek üzerinden açıklamaya devam etti:

“Eğer Tanrı melekleri ve ruhları yeniden diriltmeseydi söyledikleriniz doğru olurdu. Ama hepsi yeniden dirileceğine ve Tanrı'nın onlara sonsuz bir yaşam bahşedeceğine göre, Tanrı, onları öldürmekle onlara haksızlık etmiş olmayacaktır...”⁵⁶

Sarazen, İslâm inancında ölüm ve ahirete dair genel bilgiler verdikten sonra kâfire ölümden sonra dirilme ile ilgili birtakım bilgiler vermeye başladı.

2.7. Diriliş

Sarazen, kâfire dirilişi en iyi şekilde anlatmak için ağaçtan bir çiçek ararken

⁵² Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 248.

⁵³ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 248.

⁵⁴ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 248-250.

⁵⁵ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 247-248.

⁵⁶ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 254-255.

kâfir kendisine bu hususun ilk bölümde tafsilatlı bir şekilde anlatıldığını ve buna gerek olmadığını söyleyip Müslümanların öldükten sonra ne şekilde dirilecekleri hakkındaki görüşünü sordu. O, soruya karşılık olarak ölüm sonrası insanların ve tüm yaratılmış varlıkların yeniden canlanışına dair şöyle bir tasvir sundu:

“Tüm canlılar öldüğünde, kırk gün sonra gökten süt gibi beyaz bir yağmur yağacağına ve ardından insanların, hayvanların, kuşların ve diğer tüm canlıların ot gibi filizleneceğine inanıyoruz. Melek Seraphim⁵⁷ borazanı tekrar çalacak ve insanlar ölümden dirilip yeryüzünü sarsacaklar.”⁵⁸

Sarazen, bundan başka kıyamet gününe dair birtakım uzun tasvirler yaptıktan sonra ölümden sonraki yaşama dair kâfire anlatacaklarının bunlarla sınırlı olduğunu ifade etti.

2.8. Muhammed’e Nasıl Kulak Verilecektir?

Kendi inanç esaslarını kâfire anlatmaya devam eden Sarazen’in değindiği bir diğer husus Müslümanların Hz. Muhammed’in onların adına Tanrı’ya dua edeceğine inanmalarıydı. Müslüman, konuşmasına devam ederek insanların ölümden sonra yaşayacakları azaplar hakkında canlı tasvirler sunmaktadır. Müslüman, burada insanların günahlarının büyüklüğüne göre ateşe maruz kalacaklarını ve bunun sonucunda büyük zararlar göreceklarını zikretmektedir.⁵⁹ Anlatıya göre bu insanlar, çektikleri acıya dayanamayıp Hz. Adem’e giderek kendisinden Tanrı’ya iyilerin cennete, kötülerin ise cehenneme göndermesini ve böylece bu azabı sonlandırmasını dilemesini rica ettiler. Bunun üzerine Hz. Adem, geçmişte Tanrı’nın yememesini emrettiği meyveyi yediği için hatalı olduğunu ve Tanrı’dan böyle bir talepte bulunmaktan utanacağını zikretmektedir.⁶⁰ Hz. Adem’in onları Hz. Nuh’a yönlendirdiği, ancak onun da benzer şekilde dünya yok olurken halkını terk ettiği için Tanrı’dan yardım dilemekten çekineceğini dile getirerek insanları Hz. İbrahim’i tavsiye ettiği görülmektedir. Bahsi geçen insanlar Hz. İbrahim’e gittiklerinde o da Tanrı’ya iki kez yalan söylediği için yüce huzurunda yalvarmaya yüzü olmadığını ifade ederek onlara Hz. Musa’ya gitmelerini tavsiye etti.⁶¹ İnsanlar Hz. Musa’dan aynı şeyi talep ettiklerinde o da bir adam öldürdüğünü ve altından bir buzağıya tapan insanların ölmesini emrettiği için Tanrı’nın huzuruna çıkarak ona yalvarmaya layık olmadığını ifade ederek onlara Hz. İsa’ya gitmelerini tavsiye etti. Hz. İsa, Tanrı’ya taleplerini ulaştırmak üzere aracılık talep eden bu insanlar yanına geldiğinde onlara daha önce Tanrı’nın rızası olmaksızın kendisine “Tanrı” diyerek tapıklarını ve

⁵⁷ İbranice’de “kul” anlamına gelen “isrâf” (serâf) ve “Tanrı” anlamındaki “îl” (el) Eski Ahid içerisinde bir melek topluluğunu ifade etmek için kullanıldığı düşünülen İbranice kökenlidir. Ayrıca bknz: Lütfullah Cebeci, “İsrafil”, *DİA*, c. XXIII, (2001) 180.

⁵⁸ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 257-258.

⁵⁹ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 258-259.

⁶⁰ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 260.

⁶¹ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 260.

bu yüzden onun huzuruna ulaşmaya layık olmadığını ifade etti. Sözlerine devam eden Hz. İsa, yanına gelen insanlara Hz. Muhammed'in yanına gitmelerini tavsiye etti.⁶²

Anlatıda bahsedilen insan topluluğu son olarak Tanrı'dan af dilemek konusunda aracı olması için ricada bulunmak üzere Hz. Muhammed'in yanına gittiklerinde İslâm peygamberi Tanrı'nın huzurunda diz çöküp insanları acıdan kurtarması ve kurtuluşa erecek olanların cennete, lanetlenecek olanların ise cehenneme gönderilmeleri için yalvardı.⁶³ Anlatıya göre Tanrı ise bu talep karşısında Hz. Muhammed'e "Muhammed, bugün dua etmenin ya da yalvarmanın zamanı değil. İşte, verilecektir. Yalvar, kabul edilecektir." buyurarak onun talebinin yerine getirileceğini müjdeledi.⁶⁴

Sarazen, Tanrı'nın bu müjdesinden sonra cehenneme girecek olan bazı insanların Hz. Muhammed'in duaları sayesinde cennete gidebileceklerini ve Müslümanların şefaathat denilen şeye inandıklarını ifade etmektedir.⁶⁵ Sarazen, kâfire Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden bazı sebeplerle daha üstün olduğunu şu sözlerle açıklamaktadır:

"Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, yukarıda adı geçen tüm peygamberlerin peygamber olduktan sonra günah işlediklerini görüyoruz. İfade ettiğimiz gibi bu günah nedeniyle Tanrı'ya yalvarmayı reddettiler. Ancak Muhammed'in peygamber olduktan sonra herhangi bir günah işlediğini göremiyoruz. Böylece Tanrı'nın adaleti çok sevdiğini ve günah olan adaletsizlikten nefret ettiğini göstermek için, Muhammed diğer peygamberlerden daha fazla onurlandırıldı."⁶⁶

Sarazen, bu ifadelerle Hz. Muhammed dışındaki tüm peygamberleri günah işleyen insanlar olarak anlatırken bu ifadeler İslâm inancıyla çelişmektedir. Zira İslâm'a göre peygamberler günahattan korunma özelliği olarak bilinen "ismet" sıfatına sahiptiler.⁶⁷ Ramon Llull'un bu bölümde İslâm dini ve Hz. Muhammed hakkında verdiği başka yanlış bilgiler de mevcuttur. Zira kâfirin Sarazen'e Hz. Muhammed'in peygamber olmadan önce günah işleyip işlemediğini sorması üzerine onun İslâm öncesi dönemde annesinin ve babasının yetiştirme tarzının da etkisiyle bölgede yaygın olduğu üzere putlara taparak günah işlediği cevabını verdi.⁶⁸ Ancak ne Kur'an-ı Kerim ne de diğer İslâmî kaynaklar İslâm peygamberinin nübüvvetten

⁶² Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 261.

⁶³ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 261-262.

⁶⁴ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 262.

⁶⁵ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 262-263.

⁶⁶ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 264.

⁶⁷ Mehmet Bulut, "İsmet", Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/134.

⁶⁸ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 264-265.

önce putlara taptığına dair herhangi bir bilgiye yer vermemektedir.

2.9. Hesap Vermek

Sarazen, anlatının devamında kâfire İslâm inancında ölümden sonra Tanrı'ya hesap vermek gibi bir sorumluluğun var olduğunu ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır. Burada iyiliklerin ödüllendirilip kötülüklerin cezalandırılacağı ve kul hakkı yiyenlerin ağır bir şekilde cezalandırılacağı vurgulanmaktadır. Tanrı'nın hak yiyenler ve hakkı yenilenler arasında ödül ve cezalar vasıtasıyla adaleti sağlayacağını örnekler üzerinden izah eden Sarazen, hak yiyen kişinin geçmişte yaptığı iyiliklerin hakkını yediği kişiye geçeceği örneğini sunmaktadır.⁶⁹ Ramon Llull, eserin bu kısmında Sarazen'in ağızından Müslüman din adamları arasında üzerinde önemle durulan bir husus olan kul hakkına değinerek İslâm inanç esaslarına vâkıf olduğunu okuyucuya göstermektedir.

2.10. Sevabın ve Kusurun Ağır Olması

Sarazen, bu bölümde klasik İslâm inancında insanların öldükten sonra dünyada işledikleri sevap ve günahların tartılacağı güne dair birtakım anekdotlar aktarmaktadır. İnsanların öldükten sonra yaptıkları iyiliklerin ve kötülüklerin Tanrı tarafından hesaba çekileceğini anlatan Sarazen, onun sevapları ve günahları terazi-sinde tartacağını vurgulamaktadır.⁷⁰ Anlatısına göre günahların ve sevapların tartılmasından sonra insanlar, buna göre cennetle mükâfatlandırılacak ya da cehennemle cezalandırılacaktır.⁷¹ Ramon Llull'un bu bölümde aktardığı anekdotlar onun İslâm inancında insanların amellerinin cezalandırılması ya da mükâfatlandırılması için kıyamet günü yapılan değerlendirme olarak tanımlanabilecek "Mîzan" adlı Kur'an-ı Kerim menşee tabiri bildiğini göstermektedir.

2.11. Cennete ve Cehenneme Giden Yol

Müslüman bilginin kâfire yönelik anlatısında İslâm inancına göre ölümden sonra cennet ve cehenneme giden yolda karşılaşılacak olan olaylar ve durumlar işlenmektedir. Sarazen, burada klasik İslâmî gelenekte ayrıntılı bir şekilde anlatılan Sırat Köprüsü'nü şöyle tasvir etmektedir:

"Kıyamet gününde kurtuluşa erecek olan mübareklerin geçeceği bir yol olacağına inanıyoruz. Bu yolun tırmanması bin yıl, geçmesi bin yıl ve inmesi bin yıl sürecektir. Ve altında geçemeyenlerin içine düşeceği cehennem olacaktır."⁷²

Ramon Llull'un bu bölümde Sarazen'in ağızından aktardığı bilgilerin Müslümanlar arasında Sırat Köprüsü'nü anlatan ifadelerle neredeyse bire bir örtüştüğü görülmektedir. Bu yolun tıpkı İslâmî kaynaklarda anlatıldığı gibi bir kıl kadar dar

⁶⁹ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 265-273.

⁷⁰ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 272.

⁷¹ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 272.

⁷² Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 276.

ve bir kılıç kadar keskin olduğunu ifade eden Sarazen'in ifadelerinden hareketle eserin yazarı olan Katalan âlim, Müslümanlarla yetiştği ortak çevrede Arapça bilgisinden istifade ederek İslâmî terminolojiye ayrıntılı bir şekilde aşina olduğu görülmektedir.

Kâfirin kıyamet gününde tüm insanlığın bir araya toplanması için dünyanın yeterince geniş bir yer olmadığını söylemesi üzerine Sarazen, Kur'an-ı Kerim ve Hadis kaynaklarında o gün Tanrı'nın yeryüzüne, cennete ve cehenneme herkesin sığacağı şekilde genişlemesini emredeceğini ve böylece her yerin genişleyeceğini ifade etti.⁷³

2.12. Cennet ve Cehennem

Llibre del Gentil e los Tres Savis'te Sarazen'in kâfire İslâm dininin temel özelliklerini anlattığı dördüncü bölümde değindiği son konu olan cennet ve cehennem bahsinin İslâmî terminolojiden çok sayıda materyal ihtiva ettiği sarıh bir şekilde görülmektedir. Sarazen, burada cennetin görkeminden zevk almak için ruhanî ve fiziksel olmak üzere iki yol olduğunu dile getirip ruhsal yüceliği Tanrı'yı görmek ve sevmek olarak tanımlamaktadır.⁷⁴ Hz. Muhammed'in cennete girenlerin sabah ve akşam saatlerinde Tanrı'yı göreceklerine dair sözleri olduğunu hatırlatan Sarazen, kâfire cennetin nimetlerinin canlı bir tasvirini sunmaktadır. Müslümanların cennette birçok değerli nimete kavuşacaklarını söyleyen Sarazen, bahsi geçen nimetler hakkında şu bilgileri aktarmaktadır:

"Cennette kişinin altın, gümüş, yakut, zümrüt, safir, inci ve benzeri değerli taşlardan yapılmış güzel odaları olan saraylara sahip olacağına inanıyoruz. Ve bu saraylarda duvarları süsleyen altın, gümüş ve ipekten birçok kumaş olacak. Ve altın, gümüş ve ipekten birçok yatak, hasır ve halı olacak. Ve bu saraylarda ayrıca çok güzel kadınlar ve bakireler olacak. Hepsi çok asilce giyinmiş ve bakılması çok hoş olacak."⁷⁵

Sarazen bahsi geçen güzellikleri tasvir ettikten sonra cennette görme, duyma, koklama, tat alma, dokunma gibi yetilerinin ne şekilde çalışacağına dair birtakım bilgiler sunmaktadır. İnsanların orada Tanrı'yı ve melekleri görebileceklerini, meleklerin ve insanların hep birlikte yaratıcıyı kutsayan şarkılar söyleyeceklerini ve bunu herkesin duyacağını anlatan Sarazen, takip eden satırlarda cennette her şeyin tarif edilmeyecek kadar güzel misk ve amber kokularına bulanmış olacağını dile getirmektedir. Cennette tat alma yetisinin nasıl olacağına da değinen Sarazen, insanların cennette dünyadakilerden çok daha lezzetli, tatlı ve zevk veren çeşit çeşit et, meyve ve diğer yiyeceklerden canları hangisini çekerse ondan yiyebilecekleri-

⁷³ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 277.

⁷⁴ Ramon Llull, *Llibre del Gentil*, 282.

⁷⁵ Ramon Llull, *Llibre del Gentil*, 282.

rini ifade etmektedir.⁷⁶ Benzer şekilde cennetteki insanların her türlü dünyevi zevki orada diledikleri gibi yaşayabileceklerini vurgulayan Sarazen, tüm bu hususlara değindikten sonra son söz olarak kâfire şöyle hitap etmektedir:

“Ey kâfir, sözlerimi ve dinimizin esasları hakkında verdiğim delilleri duydun ve anladın. Ve Tanrı'nın bahsettiği dinimize inanırsan, sonsuza dek sahip olacağınız cennet nimetlerini duydun.”⁷⁷

Sarazen, diğer iki bilge adamın geleneklerine uygun bir şekilde selam vererek bu son sözlerle konuşmasını tamamladı. Eserde anlatılana göre pagan şahsiyet, Müslüman, Hristiyan ve Yahudi bilge kendi dinlerine dair sundukları argümanları dinledikten sonra büyük bir memnuniyet duyarak gözlerinden yaşlar akarken dua etti.

Llibre del Gentil e los Tres Savis adlı eserde yer alan bazı ifadeler Ramon Llull'un yaşadığı çağda farklı dinlerin mensuplarına ev sahipliği yapan *Convivencia*⁷⁸ adıyla bilinen bir arada yaşama kültürünün yaşandığı İber Yarımadası'nın hoşgörülü ortamını yansıtmaktadır. Eserin ana kahramanı olan üç bilgeden biri dini farklılıkların çatışma sebebi olarak görüldüğü bir ortamda tüm halkların tek bir dinin çatısı altında toplanmasının doğuracağı muhtemel olumlu sonuçlar hakkında şunları ifade etmektedir:

“Ah bu ağaçlar sayesinde hepimiz tek bir din ve inancın altında olabilesek ve böylece inançların ve mezheplerin çeşitliliği ve zıtlığı nedeniyle birbirinden nefret eden insanlar arasında kin ve husumet kalmasa ne büyük bir talih olurdu! Ve tıpkı orada olduğu gibi tek bir Tanrı, baba, yaratıcı ve var olan her şeyin Rabbi... Böylece tüm halklar birleşip tek bir halk haline gelebilir ve insanlar kurtuluş yolunda, tek bir inanç ve tek bir din altında Rabbimiz Tanrı'ya yücelik ve övgü olsun.”⁷⁹

Bu sözün üzerine eserin ana kahramanı olan diğer iki bilge de onun buradaki hoşgörülü ifadelerinin doğruluğunu tasdik ettiler.

Katalan filozofun eserinde hoşgörü dilinin baskın olduğunun önemli bir kanıtı da her biri İbrahimî dinlerin müntesibi olan üç bilgenin kendi dinlerini anlatırken diğer dinlere yönelik saldırgan bir tavır ve pejoratif bir söylem benimsememiş olmalarıdır. Sözgelimi Sarazen, İslâm inancının doğruluğunu anlatırken Hristiyanlık ve Yahudilik aleyhine bir söylem geliştirmeden ekseriyetle kendi inancının

⁷⁶ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 283.

⁷⁷ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 287-289.

⁷⁸ İlk kez İspanyol kültür tarihçisi Americo Castro tarafından bugünkü anlamında kullanılan *Convivencia* tabiri İspanyolca bir kelime olup Orta Çağ İspanyası'nda Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler arasındaki karşılıklı hoşgörü ve uyum içerisinde bir arada yaşamayı ifade eden teknik bir terimdir. Ayrıca bkz. Enes Şanal, *Convivencia: Endülüs'te Bir Arada Yaşama Kültürü*, (İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018)

⁷⁹ Ramon Llull, *Llibre del gentil*, 89.

tutarlılığını ispat etme yolunu seçmektedir.

Ramon Llull'un İslâm ve Hz. Muhammed hakkında tafsilatlı bilgilere yer verdiği *Llibre del Gentil e los Tres Savis* adlı eseri, o devirde kaleme alınan İslâm karşıtı yapıtlara göre üslup ve muhteviyat bakımından daha mutedil bir özelliğe sahiptir. Katalan filozofun bu eseri onun İslâm, Hristiyan ve Yahudi inancına yönelik yaklaşımını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Zira Óscar de la Cruz Palma, Ramon Llull'un İslâm'a ve Hz. Muhammed'e yer verdiği eserleri arasında bu yapıtın en hoşgörülü yaklaşıma sahip eser olabileceğini ileri sürmektedir.⁸⁰

Katalan filozofun *Llibre del Gentil e los Tres Savis* adlı eserini hazırlarken hangi kaynaklardan istifade ettiğini tam olarak tespit etmek son derece güç olsa da üzerinde durduğu hususlar göz önünde tutulursa onun Kuran-ı Kerim ve Hadisler hakkında bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca onun Gazzâlî ve İbn Rüşd gibi İslâm âlimlerinin eserleri ve düşünceleri hakkında bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Zira Gazzâlî'nin düşünce sisteminin bir özeti olarak sunduğu *Compendium Logica Algazelis* adlı eserinde Ramon Llull onun düşüncelerine dair birtakım anekdotlara yer vermektedir. Bunun yanı sıra Katalan âlimin vefatından kısa bir süre sonra eserleri Latince ve İbranice gibi dillere tercüme edilerek Avrupa'daki entelektüel çevrelerde popüler hale gelen İbn Rüşd'ün görüşlerinin sapkın olduğunu ve bu sebeple yayılmasının engellenmesi gerektiğini dile getirmesi Müslüman filozofun eserleri hakkında derin bir bilgi birikimine sahip olduğunu göstermektedir.

Ramon Llull'un üç İbrahimî dinin mensubu olan üç ana kahraman üzerinden birtakım dini argümanlar sunduğu *Llibre del Gentil e los Tres Savis* eserini hazırlarken bazı Hadislerden istifade ettiğini doğrulayacak bazı güçlü karineler mevcuttur. Örneğin Katalan âlimin Sarazen'in inancına dair görüşlerini izah ettiği bölümde insanların ahirette Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed gibi peygamberlerden şefaât dilemelerine dair anlatısı Kütüb-i Sitte'yi oluşturan önemli kaynaklardan olan Tirmizî'nin *el-Câmi'u's-sahîh* adlı eserinden nakledilen bir Hadis-i Şerifte yer alan bir anlatı ile büyük bir benzerlik arz etmektedir. Bahsi geçen peygamberlerin Tanrı'ya yardım dilemesini talep etmek için kendilerine gelen insanlara hatalarından dolayı Tanrı katına çıkmaya layık olmadıklarını söyledikleri pasajlar Tirmizî'nin Ebu Hureyre'den naklettiği şu Hadiste sunulan anlatıyla neredeyse tamamen örtüşmektedir:

“İnsanlar birbirlerine, Adem'e müracaat ediniz deyip ona gelecekler ve şöyle konuşacaklar: Sen tüm insanların babası, Allah seni eliyle yarattı ruhundan üfördü ve meleklere secde etmelerini emretti, onlar da sana secde ettiler. Rabbinin yanında bize şefaât et...Adem onlara şöyle diyecek: “Rabbim bugün o derece gazaplanmıştı ki, bugüne kadar bu şekilde

⁸⁰ Palma, “La Informacion”, 38.

gazaplanmamış ve bundan sonra da böylesine gazaplanmayacaktır. Cennet'te bir ağaca yaklaşıma demişti de ben hata edip o ağacın meyvesinden yemiştım. Ben kendi derdime düşmüşüm. Başka birine gidin." Nuh'a gelecekler ve diyecekler ki: "Ey Nuh! Yeryüzüne gönderilen peygamberlerin ilk olanlarındansın... Rabbinin yanında bize şefa'at et!... Nuh onlara cevap verecek: "...Ben de kavmime beddua edip Allah'a karşı bir suç işlemiştim bu yüzden benim derdim bana yeter. Siz başkasına gidin, İbrahim'e gidin!" Sonra İbrahim'e gelirler ve şöyle derler: Ey İbrahim! Sen Allah'ın peygamberi ve yeryüzü halkı içerisinde O'nun tek dostusun. Rabbin yanında bizim için şefa'at ediver!" İbrahim şöyle der: "...Ben hayatım boyunca üç yerde yalan söylemişim. Dolayısıyla benim derdim bana yeter. Siz başkasına gidin, Musa'ya gidin!"⁸¹

Tirmizî'nin naklettiği bu Hadis'in devamında insanlar Hz. Musa ve Hz. İsa'nın yanına gittiklerini ve onların da geçmişte yaptıkları hatalardan dolayı Tanrı'nın huzuruna çıkmaya sıcak bakmadıkları anlatılmaktadır. Son olarak insanlar Hz. İsa'nın tavsiyesiyle Hz. Muhammed'in yanına gidip şefa'at dilediklerinde İslâm peygamberinin şu sözleri zikredeceğini aktarılmaktadır:

"Ya Rabbi, ümmetim! Ya Rabbi, ümmetim! Ya Rabbi, ümmetim!" diyeceğim. Allah, Ya Muhammed diyecek ümmetinden hesaplaşması olmayanları, Cennet kapılarının sağından girdir bu girecek kimseler diğer tüm kapılardan da girebilirler."⁸²

Tirmizî tarafından nakledilen Hadis'te anlatılan olay örgüsünün Ramon Llull tarafından büyük ölçüde takip edildiği görülmektedir. Bu durumda Arapça bilen Katalan âlimin bu anlatıya doğrudan Tirmizî üzerinden mi yoksa hakkında bilgi sahibi olduğu diğer Müslüman âlimlerin eserleri üzerinden mi eriştiği merak konusudur. Onun başta Gazzâlî ve İbn Rüşd olmak üzere Müslüman âlimlerin eserlerini okuduğu ve bu eserlerdeki materyalleri kendi çalışmalarında kullandığı bilinmektedir. Katalan filozofun bu eseri hazırlarken de bazı Arapça kaynaklara başvurduğu yönünde bazı iddialar mevcuttur.⁸³

Ramon Llull'un yaşadığı çağa kadar Kur'an-ı Kerim ve bazı Hadis kaynaklarının İber Yarımadası'nda Latince'ye tercüme edildiği için onun henüz Arapça bilmediği dönemde dahi bu bilgilere Latince tercümeler üzerinden erişim sağlaması mümkündü. Bunun yanı sıra Ramon Martí (ö. 683/1284) ve Pedro Pascual (ö. 700/1300) gibi Ramon Llull'un çağdaşı olan bazı âlimlerin İslâm'ın kutsal metinleri hakkında derin bilgi sahibi oldukları görülmektedir. Örneğin Pedro Pascual'ın *Sobre la Seta Mahometana* adlı eserinde Hz. Muhammed'in sözlerinin Müslümanlar

⁸¹ Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh*, 2434.

⁸² Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh*, 2434.

⁸³ Jo Labanyi, *Spanish Literature: A Very Short Introduction*, (Oxford: Oxford University Press, 2010), 17.

arasında *Hadis (Alhadiz)* adıyla bilindiğini vurgulayıp bazen bu Hadislerden alıntılar yapması dikkat çekicidir. Daha da ilginç olanı Pedro Pascual'ın bahsi geçen alıntıları yaparken ilgili Hadis'in Kütüb-i Sitte'deki hangi kaynaktan (örneğin Müslim ise Muslimi) alındığını da belirtmiş olmasıdır.⁸⁴ Ramon Martí de tıpkı Pedro Pascual gibi yaşadığı çağda İber Yarımadası'nda İslâmî bilgi birikimiyle ön plana çıkan Hristiyanlardandı. Zira Katalan filozof, Kur'an-ı Kerim ve Hadis kaynaklarının yanı sıra Câhiz, Fârâbî, er-Razî, Gazzâlî ve İbn Sînâ gibi önde gelen Müslüman âlimlerin çalışmaları hakkında derin bir bilgi sahibiydi.⁸⁵ Ramon Llull'un *Libre del Gentil e los Tres Savis*'te İslâm hakkında sunduğu bilgilerin bir kısmının İslâm kaynaklarına son derece aşina olan bu iki âlimin eserlerinden edinmiş olması muhtemeldir. Zira Ramon Llull'un Ramon Martí'nin başta *Pugio Fidei* olmak üzere bazı kaynaklarından istifade ettiği araştırmacılar tarafından ortaya koyulmuştur.⁸⁶ Doğrudan Arapça dini metinler ya da onların Latince tercümeleri üzerinden bu bilgilerden istifade eden Katalan filozofun *Llibre del Gentil e los Tres Savis*'te İslâm hakkında okuyucuya sunduğu bilgiler o çağda Hristiyan Avrupa'daki dindaşlarına kıyasla onun bu dine yönelik bilgisinin çok üstün bir durumda olduğunu tasdik eden tarihi bir vesika niteliğindedir.

İber Yarımadası'nda İslâm tasavvurunun oluşmaya başladığı VIII. asırdan Ramon Llull'un yaşadığı XIII. asra kadar bölgedeki bazı Hristiyan âlimler, Avrupa'nın en batısındaki Hristiyanlar arasında görülen yoğun İslâmlaşma ile birlikte bu dini açık bir tehdit olarak görüp eserlerinde İslâm karşıtı bir tavır benimsediler. IX. asırda Kurtubalı Eulogius ve Kurtubalı Alvarus ile başlayan İslâm dini ve Hz. Muhammed'e yönelik saldırgan ve pejoratif söylem, müteakip asırlarda bölgedeki Hristiyanlarca ateşli bir şekilde sürdürüldü. XII. asırda Petrus Alfonsi, Hz. Muhammed'in Yahudi hocalarının desteğiyle Kur'an-ı Kerim'i kaleme aldığını ileri sürdü.⁸⁷ Aynı asırda Kur'an-ı Kerim'i ilk kez Latince'ye tercüme ettirerek Batı dünyasının Müslümanların kutsal kitabına doğrudan erişmesini mümkün kılan Kluni Tarikatı'nın öncüsü Muhterem Peter de Hz. Muhammed'in "din pelerini" kullanarak insanları kendi yoluna çektiğini zikretmektedir.⁸⁸ Kur'an-ı Kerim'in yanı sıra İslâm teolojisine dair birtakım eseri de Latince'ye kazandıran Klunili din adamı, böylece Hristiyanların Müslümanları dine davet ederken daha güçlü argümanlar ortaya koyabilmesini hedefledi. Eserlerinde Müslümanlarla mücadelede diyalogun öne-

⁸⁴ Pedro Pascual, *Sobre la Seta Mahometana*, (Valencia: Publications de la Universitat de Valencia, 2011), 107.

⁸⁵ Luiz Teófilo Gil Cuadrado, "La Influencia Musulmana en la Cultura Hispano-Cristiana Medieval" *Anaquel de Estudios Arabes*, 13, (2002), 56.

⁸⁶ Alexander Fidora, "Ramon Martí in Context: The Influence of the *Pugio Fidei* on Ramon Llull, Arnau de Vilanova and Francesc Eiximens", *Recherches de Theologie et Philosophie Medievales*, 79-2, 2012, 373-397.

⁸⁷ Petrus Alfonsi, *Dialogus Contra Iudaeos*, (*Dialogue Against the Jews*), çev. Irwen Resnick, (Washington: Catholic University Press, 2006), 152-160.

⁸⁸ Petrus Venerabilis, *Summa Totius Haeresis Saracenorum*, 38.

mini vurgulayan Ramon Llull, İslâm'a yönelik zaman zaman sert söylemlerde bulunsa da dindaşlarına Müslümanları dine davet ederken nazik ve mutedil bir tavır benimsemeleri gösterdi. Katalan filozofun bu yaklaşımı misyonerlik faaliyetlerde Müslümanlara yönelik hoşgörünün ve üslubun önemini vurgulayan Muhterem Peter'in yaklaşımıyla örtüşmektedir.

Sonuç

Kurtuba, İşbiliye ve Mürsiye gibi Endülüs şehirlerinin Hristiyanların eline geçmesiyle büyük bir Müslüman nüfusun Hristiyan idaresi altında varlığını sürdürmeye başladığı XIII. asırda İber Yarımadası'nda yaşayan Ramon Llull, bu dönemde İslâm dini ve kültürü hakkında en geniş bilgiye sahip Hristiyanlar arasında belki de zirveyi temsil etmekteydi. Mallorca'da Müslümanlarla bir arada ve temas halinde yaşayan Katalan âlim, kendisine geldiği iddia edilen ilahi bir ilhamla Hristiyan inancının korunması ve yayılmasını manevi bir görev addederek ömrünü Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetlerine hasretti. İnancını yaymak için birçok İslâm ülkesini ziyaret edip burada Müslümanlarla dini münazaralarda bulunan Ramon Llull, iddiaya göre bu uğurda mücadele ederken Kuzey Afrika'da taşlanarak öldürüldü.

Ramon Llull'un en önemli edebi eserlerinden olan Llibre del Gentil e los Tres Savis'te yer alan İslâmî öğeler, Katalan âlimin İslâm inanç esasları ve bu dine ait terminoloji hakkında derin bir bilgi birikimine sahip olduğunu doğrulamaktadır. Anlatının ana kahramanı olan Sarazen adlı Müslüman bilgenin ağzından Kur'an-ı Kerim ayetleri ve Hadislerdeki bilgilerle örtüşen iktibaslar yapılması, eserin yazarının İslâm'ın kutsal metinlerine hâkim olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde Müslümanın İslâm'ın şartlarını sıraladığı bölümlerden hareketle Ramon Llull'un kendisine göre sapkın bir din olarak gördüğü İslâm'ı doğrudan kaynaklarına dayalı olarak öğrendiği anlaşılmaktadır. Sırat Köprüsü, sevapların ve günahların tartılması, cennet ve cehenneme dair anlatılarıyla Ramon Llull, kendi devrine kadar Hristiyan Avrupa'daki dindaşları arasında İslâm'a dair bilinmeyen pek çok ayrıntılı bilgiyi okuyucuya sunmasıyla onlardan ayrılmaktadır.

İslâm inancı ve Hz. Muhammed'e karşı birçok olumsuz söylemde bulunduğu diğer yapıtlarının aksine Ramon Llull, Llibre del Gentil e los Tres Savis adlı eserinde İslâm karşıtı bir söylem benimsemek yerine üç İbrahimî dine mensup bilgelerin ağzından kendi dinlerinin temel özelliklerini anlattıktan sonra hangi dinin hak din olduğunu ifade etmek yerine kararı okuyucuya bırakmaktadır. Eserini telif ettiği 1274 yılına kadar Müslümanlarla yoğun temas halinde olmaması Katalan filozofun böyle bir tavır benimsemesinde etkili olması muhtemeldir. Zira misyonerlik faaliyetler yürütmek için birkaç kez Kuzey Afrika'ya seyahat eden Ramon Llull'un bölgeye ilk ziyaretinin 1293 yılında gerçekleştirmesi ve burada Müslüman âlimlerle sert münazaralarda bulunması onun takip eden yıllarda kaleme aldığı eserlerinde İslâm karşıtı görüşlerinin keskinleşmesine zemin hazırlamış olabileceği makul bir

ihtimal olarak görünmektedir. Katalan filozofun müteakip yıllarda telif ettiği eserlerde İslâm karşıtı bazı söylemlerinin şiddetini artırdığı görülmektedir. Ana hatlarıyla tetkik edildiğinde Ramon Llull, bir filozof olarak eserlerinde İslâm'ın meşru bir din olmadığını ispat etmeye çalışırken itham edici ve saldırgan bir yaklaşıma sahipken bir misyoner olarak Müslümanları Hristiyanlığa çağırırken davetkâr ve mutedil bir tavır benimsedi.

Ramon Llull'un Arapça öğrenmesi, sonuçları bakımından bilgiye susamış bir âlimin şahsi entelektüel merakından çok daha büyük anlamlar ihtiva etmektedir. Zira Katalan âlim bu dili öğrenip İslâm dininin temel kaynaklarına doğrudan ulaşarak Müslüman âlimlerin eserlerinden istifade etti. Böylece o, mezkûr kaynaklarda yer alan bilgilerin ve düşüncelerin tesiri altında kalarak Latince ve Katalanca olarak kaleme aldığı eserleriyle dindaşlarının İslâm dini ve kültürü hakkında daha geniş bilgi sahibi olmalarını kolaylaştırdı. *Llibre del Gentil e los Tres Savis*, o devre kadar İslâm karşıtı saldırgan ve pejoratif bir yaklaşımın baskın olduğu Batı literatüründe Arapça kaynaklar hakkında derin bilgi birikimine sahip Hristiyan bir âlimin zaviyesinden İslâm inancına yönelik hoşgörülü bir dil ve mutedil bir tavrın benimsendiği ilk yapıtlardan biri olarak yeni bir perspektif sundu. Ayrıca o devre kadar Orta Çağ Avrupası'nda Hristiyanlar arasında İslâm inancı hakkında apolojetik ve polemik türünde pek çok eser üretilirken Ramon Llull bu dine dair ilk kez edebi bir anlatı sunarak Batı literatürüne bir yenilik getirdi. *Llibre del Gentil e los Tres Savis*'te açıkça görüldüğü üzere Katalan âlim, İslâm dinine dair o yıllara kadar dindaşları tarafından bilinmeyen pek çok orijinal bilgiyi Hristiyan Batı dünyasına tanıtarak Orta Çağ Avrupası'da Hristiyanlar arasında İslâmî literatürün zenginleşmesine büyük katkı sağladı.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Ahmed b. Muhammed Makkarî. *Nefhu't-tib min ğusni'l-Endelüsi'r-ratîb ve zikru vezîrihâ Lisâ-nüddin İbnü'l-Hatîb*, 2. c. Thk Reinhart Dozy, William Wright, I Krehl, Gustave Dugat. Leiden: Burt Franklin, 1855-1861.
- Alvaro de Cordóba. *Indiculus Luminosus*, ed. Jacques Paul Migne, c. CXXI, Paris: Patrologia Latina, 1852.
- Arnald de Sarrant. *Chronica XXIV Generalium Ordinis Minorum*, çev. Noel Muscat, Malta: TAU Franciscan Communications, 2010.
- Bellver, Jose. "Mirroring the Islamic Tradition of the Names of God in Christianity: Ramon Llull's Cent Noms de Deu as a Christian Quran". *Intellectual History of the Islamic World* 2, (2014), 287-304.
- Bellver, Jose. "The Profile and Possible Origin of Ramon Llull's Muslim Slave", *Studia Lulliana*, no 62, 2022, 67-128.
- Bulut, Mehmet. "İsmet", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 23/134-136. İstanbul: TDV Yayınları 2001.
- Caridi, Cathy. *Making Martyrs East and West: Canonization in the Catholic and Russian Orthodox Churches*. Illinois: NIU Press, 2016.
- Concilium Viennense. [Concilium Viennense - Documenta \[1311-1312\] Full Text at Documenta Catholica Omnia](#) (erişim tarihi: 17.05.2024)
- Cuadrado, Luiz Teofilo Gil. "La Influencia Musulmana en la Cultura Hispano-Cristiana Medieval" *Anaquel de Estudios Arabes*, 13, (2002), 37-66.
- Dilek, Selman. "Ramon Llull'un Zihin Dünyası ve Orta Çağ Üniversitelerinde Arapça Öğretimine Etkisi", *İnsan ve Toplum*, 9/4, (2019), 1-33.
- Fidora, Alexander. "Ramon Llull's Doctrina Pueril: Approaching Religion from a Historical Point of View", *Quaderns de la Mediterrania*, 16, (2011), 145-151.
- Fidora, Alexander. "Ramon Martí in Context: The Influence of the Pugio Fidei on Ramon Llull, Arnau de Vilanova and Francesc Eiximens", *Recherches de Theologie et Philosophie Medievales*, 79-2, (2011), 373-397.
- Garcias Palou, Sebastian. *Ramon Llull y El Islam*, Palma de Mallorca: Graficas Planisi, 1981.
- Glick, Thomas F.. *From Muslim Fortress to Christian Castle: Social and Cultural Change in Medieval Spain*, New York: Manchester University Press, 1995.
- Gonzalez, Ana Maria Cabo, Ortiz, Alvaro Suarez. "Los Estudios Arabes en la Ciudad de Sevilla y en su Universidad: Una Aproximacion a su Larga Historia (Siglos XIII-XXI)", *Philologia Hispalensis*, 31-1, (2017), 11-36.
- Hames, Harvey. "Ramon Llull", *Christian-Muslim Relation: A Bibliographical History*, c. IV, ed. David Tomas, Alex Mallet, Leiden-Boston: Brill (2012), 703-717.
- İbn Abdülmün'im Himyerî. *er-Ravzû'l-Mi'târ fî Haberi'l Aktâr*, (Pilar Maestro Gonzalez), Valencia: Anubar, 1963.
- İpek, Yasin "Approach of Christian Thought to Islam in the Middle Ages: Examples of Bernard of Clairvaux, Peter the Venerable, Francis of Assisi and Thomas Aquinas", *Bilimname*, 44-1, (2021), 315-332.
- Janosik, Daniel J.. *John of Damascus, First Apologist to the Muslims*, Pickwick, Oregon, 2016.
- Labanyi, Jo. *Spanish Literature: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Lohr, Charles H.. "Christianus Arabicus, cuius Nomen Raimundus Lullus", *Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie*, 31, (1984), 57-88.
- Palma, Óscar de la Cruz. "La Informacion Sobre Mahoma en la Doctrina Pueril de Ramon Llull", *Taula: Quaderns de Pensament*, 17 (2002), 37-49.
- Palma, Óscar de la Cruz. "Raymundus Lullus contra Sarracenos: el Islam en la obra (latina) de Ramon Llull", *Cahiers d'etudes hispaniques medievales*, 28, (2005), 253-266.
- Pedro Pascual. *Sobre la Seta Mahometana*. Valencia: Publications de la Universitat de Valencia, 2011.

- Peers, Allison. *Ramon Llull: A Biography*. New York: Burt Franklin, 1969.
- Petrus Alfonsi. *Dialogus Contra Iudaeos (Dialogue Against the Jews)*. çev. Irwen Resnick, Washington: Catholic University Press, 2006.
- Petrus Venerabilis. *Summa Totius Haeresis Saracenorum (Writings Against the Saracens)*. çev. Irven M. Resnick, Washington: The Catholic University of America Press, 2016.
- Ramon Llull. *Libre del Gentil e los Tres Savis*. Palma de Mallorca: Imprenta de las Hijas de Colomar, 1901.
- Ramon Llull. *Vita Coaetanea*. ed. A. C. Ocana Amsterdam: John Benjamin Publishing, 2017.
- Ramon Llull. *Doctrina Pueril*. ed. Joan Santanach i Suñol, Palma de Mallorca: Patronat Ramon Llull, 2005.
- Roth, Norman. "Dominicans and Franciscan", *Medieval Jewish Civilization: An Encyclopedia*, ed. Norman Roth, New York: Routledge 2003, 218-227.
- Simon, Robert. "Remarks on Ramon Llull's Relation to Islam", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 51-2, (1998), 21-29.
- Stone, Gregory. "Ramon Llull", *The Literature of al-Andalus*, (ed. Maria Rosa Menocal, Raymond P. Scheindlin, Michael Sells), Cambridge: Cambridge University Press, 2000, 345-357.
- Stone, Gregory. "Ramon Llull and Islam", *A Companion to Ramon Llull and Llulism*, ed. Amy M. Austin, Mark D. Johnston, Leiden-Boston: Brill, 2018, 119-145.
- Szpiech, Ryan. *Conversion and Narrative: Reading and Religious Authority in Medieval Polemic*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2013.
- Şanal, Enes. *Convivencia: Endülüs'te Bir Arada Yaşama Kültürü*, İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Tirmizî. *el-Câmi'u's-sahiḥ*. <https://archive.org/details/2213SunenITirmizi> (erişim tarihi: 14.02.2024)
- Tolan, John. "Looking East before 1453: The Saracen in the Medieval European Imagination", *Cultural Encounters Between East and West, 1453-1699*, ed. Matthew Birchwood, Matthew Dimmock, Cambridge: Cambridge Scholars Press, Newcastle, 2005, 13-28.
- Xirau, Joaquín. *Vida y obra de Ramon Llull: Filosofía y mística*. Mexico City: Fondo de Cultura Economica, 2004.
- Wolf, Kenneth Baxter. "Muhammad as Antichrist in Ninth-Century Cordoba", *Christians, Muslims, and Jews in Medieval and Early Modern Spain*, ed. Edward D. English, Mark D. Meyerson, Indiana: University of Notre Dame Press, 1999, 3-19.
- Zwemer, Samuel M.. *Ramon Llull: First Missionary to the Moslems*. Londra: Funk-Wagnalls Company, 1902.